

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-ниң Дээди
Совединин болгаш Министрлер Чөвүлелинин органы

1965 ч.
МАЙ
12
СРЕДА
№ 110 (6129).

Өртөө 2 көп.

Партиянын болгаш Совет күрүнениң удуртукчуларына юбилей медальдарын
ССРЭ-нин Дээди Совединин Президиумунун Даргазы А. И. Микояннын
тывысканы

«1941—1945 чылдарда Ада-чурттуң Улуг дайы-
нынга тирилген чээрби чылы» деп юбилей ме-
дальдарын майнын 9-та Кремльге Коммунисттик пар-
тиянын болгаш Совет чазактын удуртукчуларына
тывыска.

Медальдарны Л. И. Брежневке, Г. И. Воро-
новка, А. П. Кирилленкога, А. Н. Косыгинге, К. Т.
Мазуровка, Д. С. Полянскийге, М. А. Сусловка,

Н. М. Шверникке, А. Л. Шеленинге, А. П. Рудаков-
ка, а ол ышкаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинин
Даргазынын оралакчылары В. Э. Дымшицке, М. А.
Лесечкога, П. Ф. Ломакога, И. Т. Новиковка, Л. В.
Смирновка тывыска.

Эш А. И. Микоянга юбилей медалын СЭКП ТК-
нын Бирги секретары Л. И. Брежнев тывыска.
(СЭТА).

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫН ЧАЗАКТАРЫНГА, ПАРЛАМЕНТИЛЕРИНГЕ БОЛГАШ УЛУСТАРЫНГА

Герман фашизмниң тилеэн хүнден бээр чээрби чыл болганы-биле холбаштыр СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунун

болгаш Совет Эвилелиниң чазактын кыйыры

Төгүдө ак-не аар-берге болгаш хан төгүшкүнү дайын
чээрби чыл мурнунда доозулган. Делегей реакциянын кара
күштериниң четкери, кижилерге теге уур араатанзыг чо-
руктуң болгаш кеминг үлгүдигериниң мөөнөттигин иле-
рели — гитлержи фашизм хүл-йбоа кыдыр чылча шалтыр-
ган. Фашисттер Германия чугаа чокка дүжүп берген.

Фашизмге уур демиселдин кол аар-бергенин бодунга алган
совет улустуң төгүдүг маадырлыг чоруктары бүгү делегейге
билдирген. Гитлержи армиянын кол күштери совет-герман
фронтуга чугура шалтырган. Бодунун «тиилеттирбес» чорук-
биле» мактаанын турган фашисттер аг-шериг алар чок өлүмүн
анаа тыпкан. Тилеттирген рейхстагтын кырынга тилелге-
ниң түгүн маадырлыг совет дайынчылар киришкен.

Герман фашизмин болгаш оң эвилелчилерин чылча шал-
каны — хосталгага ынакшылыг бүгү улустарнын улуг
тиилетгени болган. Ол тилелге болза, антигитлержи коалиция
курүлелинин, партизанарнын, уурданышыктын улус-
чу шимчээшкенинин дайынчыларынын, бүгү антифашистер-
нин, демократтарнын, патриоттарнын, национал хосталга
дээш демиселчилерин каттышкан күрөшкенин биле
каныктыгын. Бөгүн, алдарлыг тилелгенин чээрби чымын
сүндүдө, совет кижилер дайынны ашкан тилелгени чаалап
алышкан бүгү кижилерни чогуура-биле үнелеп турар. Олар
антигитлержи коалиция чурттарынын армияларынын дайын-
чыларын, партизанарнын, нини дайынга уур маадырлыг
тулушкан уурданышыктын бүгү кижилерин оңа
сүндүткөн турар. Боттарынын төрөөн чуртун нацизмден
хостарына салышыктын кирген, фашизмге уур уур-
данышыктын шимчээшкенин маадырлыг немец демиселчиле-
ринге олар байыр чедирип турар.

Улуг тилелге аар өрткө-биле чедип алынган. Бежен мил-
лион адурунениң, он-он миллион бертик-межелер, өт-бүлө-
зилден чарыгланарнын болгаш өскүстөрүн аягы-шүжүгө
болгаш аар-берге байдалга таварышканы — делегейниң ийги-
ти дайынның кижилерге теге чедирген чүрөөн ол-дур.
Дайын болза 20 аягы миллион совет кижилерин амы-
тыныга чеккен. Фашисттер араатаннар 1700 хоорайларын ур-
дээн, чурттакчылыг 70 аягы муң черлерин болгаш суурлар-
нын өртөткен. Ынчаарга ол дээрге бистин таварышканыс
каража-когаралдарын дугайын чугаалап турар чүгө чамык
фактылар-дыр.

Польшаның, Югославиянын, Чехословакиянын, Франция-
нын, Англиянын, Грециянын, Бельгиянын, Норвегиянын, Да-
ниянын болгаш еске-даа хей-хей чурттарын улустарыңа,
гитлержилер база-ла аар-берге чидиргелерин болгаш хилин-
чектерин таварыштырган. Туттурган шериглерин, херожен-
нерин, кырганын, чаш ажы-төлдү албадал лагерлеринге
гитлержилер араатанзыг дерини өзү-биле өлүрүп, кырып тур-
ган, өлүмүн гитлержи фабрикаларынын суугулары бүгү Ев-
ропага ыштадып турган коргунчүгү үени олар утпастар. Со-
вет хоорайларын болгаш суурларын бүзүндүр болу бер-
гени, Освенцим болгаш Бухенвальд, польша найыскал Вар-
шаваның болгаш англи хоорай Ковентриин, чех суур Ли-
дичаның болгаш француз суур Орлеаннун бүзүндүр болу
бергени фашизмин араатанзыг үлгүдигерин шыгыны бургуу
шапканы болуп, кижилерге теге тилелгенин сагыш-сетилинге ар-
тып калыр.

Амгы болгаш келер уелерге түннелдерин бөгүн кылып тө-
лөөдө, эртен дайынның коргунчүгү болушкунуңарын дугайын
улустар бодуп турар.
Бистин үенисте делегейге тергидээшкенин чаалап алы-
рычы калдыг-даа сундуушкунуңар өлүмүгү бутурап дү-
жүшкүнү-биле чалыш чок доостур дээрин делегейниң ийги-
ти дайынны көргүскөн. Ол дээрге — Гитлерин оруу-биле ба-
ары база дагып орадажып турар шак ындыг кижилерге
шыгыны сагындырып-дыр. Бодунун тергиделин тургузуп
алыр даш кижилерге теге тилелгенин делегейге өлүрүп чорукче
кир чыгаптарына белеткени турар шак ындыг кижилерин
улустар ширий шааптар.

Социал депшилгенин болгаш национал хосталганын оруу-
биле улустарын улуг шимчээшкенин ара доктаадып шы-
даар аралыг күштер амгы делегейге чок дээрин делегейниң
ийги дайынны көргүскөн. «Антикоммунистер кезээ» дигир
чүвө-биле чагылып алгаш, дайынны белеткэн болгаш эг-
дөөн кижилер, агресорларын чыгап, күткүп, социализмни,
делегейниң револючу шимчээшкенин чылча шаварыны
пландарын дөгөп турган кижилер эки билер. Ынчаарга-ла
депшилгенин дайынчыларын кордалдарын ойтур шапкан
улустар дайынның алыс түннелдин шимчээшкенин.
Фашизмин ашкан бүгү делегейге төгүдүг тилелге деле-

гейниң политикаын хевир байдалын өскүрткен. Антифашисттик
демиселдин болгаш улус-демократтыг революцияларын чор-
дугаага Барыын болгаш Чөөн чүктөргө социалисттик чаз
күрүндөп төртүткен, социализмниң делегей системасы тур-
густунган. Социалисттик тургузуг тилелтирбес, оран-делегей
кырында ол быжы-биле бадатканын болгаш герман фа-
шизмин бодунун-на шорбап үндүргөн, бодунун мөлдүрүн
сыл алган чүвөшн ылаңгыа ам кым-лаа кылып шыдаас
дээрин социализм бүзүрүткен.

Делегей реакциянын согушчу күштерин — герман, ита-
ли фашизмин болгаш япон милитаризмин чылча — шапканы.
Азиянын, Африканың болгаш Латин-Американың дарлаттыр-
ган улустарын национал-хосталгалыг демиселдиниң кө-
дүрүшкүнгө кайгамчык улуг чергелин илгип берген.
Хей миллион кыдат улус улуг тилелгенин чедип алган. Со-
циализмниң оруунга улам-на чаз-чаа чурттар түрүп алыр.
Төгүдүг хөжүмденин оруу ындыг.

Делегейниң ийги дайынны улустарын өскө чүгүлө база
өөрткөн. Дайынны белеткенин болгаш өскүдүп үндүр-
генин бүгү төгүдүг болза дайынның кыжымын дигерип орда
алаа уур илелгенин хөдөлгөшкенин. Бичил-ле өскүм-
надыры бичил агресорларын дегдөөн-биле бир дөмөй күш-
түг болуш дээриниң дугайын чугаалап турар. Гитлержи фа-
шизмин кем-бурдузуг авантюризмин болдурбайн барып болуш
турган бе? Не, бир эвес тайбынга ынакшылыг күштер сы-
рый каттышкан, илелгенин дөгөп турган болза, а херек
кырында агресорларын дегдөөн, чогуу утказы-биле алырга
боттарынын чурттарынын национал өргө-ажыктыгына уур
демиселдин турган күчүлүг оюмдугаа кыжыларын өвүзүтүп
чугааларына. Барыын чүктө чамык бөлүктөр, алыспаан
болза, болдурбайн барып болуш турган. Не, бир эвес Совет
Эвилелиниң саналап турган коллективтиң амыл чок чо-
руктуң быжыг системанын өй-шаңда тургузуп алган болза,
болдурбайн барып болуш турган.

Ам делегей болза, кижилерге теге термоядролуг халап-
ты таварыштырып болуш дег делегейниң чаз дайынны канчаң-
гаш болдурбайн барып болуш деп, айтырыктын муртун-
да турар.

Эртем-техниктиң революция күчүлүг күштерин кижиниң

хөлүгүн тутуш берген: кижилер атомунун алдунун хазыныче
кирип, космос талгыларын штурманга алгаш. Кижиниң ге-
нийинин улуг чедиргелерин тургузукчу сорулгаларга ба-
раан болдурган турар ужура.

Индиг болза-даа ам байдал калдыгы диге, планета мас-
салыг хидышыктын чепсээ-биле ам бежин доолдунган тура-
жок, чаз, улам бужар чүткөк чепсестерин тургузуп турар.
Чепселенишкенин элдере бугурун соксавайн турар. Де-
легейниң ол-бо райондарына дүжүрүлүп чоруктуң одагы
тургустунуп, делегей өртүпө шилчип кирип болуш локалдыг
дайыннарын өскүдүп үндүрүп турар.

Бөгүн Вьетнамда болушкунуңар бүгү чурттарын улустар-
нын чөптүг дүвүрүзүниң болуш турар. АКШ-тын чеп-
сектиг күштери бүгү делегейге кээлдүр-ле Мурнуу Вьетнам-
га интервенцияны боттадырып, Вьетнамнын Демократтыг
Республикаын дегдөөн араатанзыг-биле бомбалап тур-
ар. Бө үлгүдигерин дорт агрессия кыдыр айтыр ужу-
дуг. Социалисттик чурттар, тайбынга ынакшылыг бүгү улус-
тар америка агрессияны доп-доруан соксадырып, Мурнуу
Вьетнамда америка шериглерин үндүрүп, бүгү вьетнам
улуска хосталганы болгаш хамаарышпас чорукту ханырын
бээр ужурап Женева дугуракталарын чалгылыш чокка
күсседирин шыгыны негеп турар.

Бары далайын районда дүжүрүлүп чоруктуң аймы-
дыг одаа хөвөр артык, мыла маадырлыг Кубага уур өн-
чүк-чөнгө соксавайн турар болгаш Доминикан Республика-
да АКШ-тын шериглеринин интервенцияны болдурган. Ко-
года, Анголада, Мозамбикте болгаш еске-даа чамык чур-
тарда колонизаторлар улустарын национал-хосталгалыг
шимчээшкенин чепсектиң күжү-биле базарын орадажып
турар. Ынчаарга дайын-даа, газ-даа, өртөндүр бомбала-
даа буурап дүшкөн колонизатор империяларын катан тур-
гузуп шыдаас. Хөжүп эгелеп турар чурттар болгаш улустар
боттарынын тилелгенин быжыгтаарынын оруу-биле сок-
саат чокка бар чорукчу болгаш чырыкче, депшилге,
национал дегдөөн социал хосталгага оларын шимчээшкенин
кыг-лаа арада доктаадып шыдаас.

Дайынның кижизилгелерин, барындаалаш, улустар
Европанын төвүндө болушкунуңарын дөгүлүдөп соксаат
(Уланчызы 2-ги арында).

Төрөөн чурттуң болгаш тайбыңнын камгалалында

Москванын Кызыл шөлүңгө шериг парады

Кызыл шөлүңгө кырында — Тилелгениң чалгыны. Бөгүн Кызыл
шөл чакыры чуртталга-биле, өөр-
үшкү-биле байырлалдыг өмөкчөдүн
четтикпейн манап турган.

Кызыл шөл байырлал шимин кийр
чайынанчак, каас-чараш кылдыр
шиметтинген. Бир бакшының ха-
назында «Май 9-у» болгаш «Тиле-
лгениң хүнү» деп дозуну бижээш
аскан. «1945» болгаш «1965» деп
чуратайлар ийи он чылдарда бистин
тайбын амыдырал-биле чурттал-
гынысты хөрөңгөп турар. Ол он
чылдарда төртүткөн кижилер дай-
ын хүштеринде бомбаларын, час-
тыр снарядтарын даажын, улус-
туң таваржып эрткин ол кагыгдал-
дарын дугайын вилериниң болгаш
адаларын чүгө, чугааларында
билеп ап туралар. Дайын чылдарын
билеп болушкунуңар кижилериниң
сагыш-сетилинде утундурбас кыл-

дыр сийниккен, чурт кайы хире
когаралга таваржып тургаш, амгы бо-
лгаш келер салгалдарын хосталга-
дын болгаш аас-кежини камгалап
алганын совет кижилер кажан-даа
утпас.

Дайынчылар Кызыл түктүн ада-
биле тулушкунуңа чоруп турган.
Улуг Ленинниң чуртун чугаан ту-
ту Курүлениң универсалдыг ма-
гизиниң бакшында асқан. «Комму-
низмниң тилелгенин, буржуага»
деп кыйгырылган лоуш. Партияга,
улус чоңга «Ленинниң тургусканы
Совет Эвилелиниң алдарыг комму-
нисттик партияны дегдөөн!»
«Коммунизмниң эрес-маадырлыг тур-
густуңуңу, чер кырында бүгү кижиле-
риниң тайбын болгаш аас-кежин
дээш эрес-дидим демиселчи — улуг
совет улуска алдар!» деп чамы-
нанган байыр чедирешкенин Кы-
зыл шөлүңгө төвүндө.

Ол хире кайгамчык хүнде эрте-
бурунгу Кызыл шөлү каастаан ло-
ушнар совет кижилериниң болгаш
болгаш күлө-соруунга дүжүп тур-
ган. «Чээрби чылдың мурнунда гер-
ман фашизмин ашкан тилелгенин че-
дип алган совет дайынчыларын,
партизанарнын, аягычтарынын,
колхозчуларын, интеллигенциянын
эрес-маадырлыг чоруп улустарын
тураскаалыг кезээ-мөңгөдө чурт-
тап турган!» деп сестерин найыска-
лалды даштыкы аалчылары по-
чуур кылдыр дыка хей дыдарга
очулурган.

Өртөн бир чылда партиянын
кыйгыры-биле совет дайынчылар
Кызыл шөлүңгө фронтуга чоруп тур-
ган болгаш фронтунда мааца тилел-

ге-биле чедип келген. Дөртен беш
чыда бужар чүс-чүс фашисттер
туктары ол Мавзолейниң баарына
орааландыр октагылапкан. Совет
улус болгаш оон армияны кижилер
төлөгөнгө кыжылып турган коргун-
чуг айымдан дегдөөн камгалап
алган. Бистин тилелгенин шимчир-
лиг револючу демиселе еске чурт-
тарын аягычын аңгызын сорук
кирип, национал-хосталгалыг шим-
чээшкенин көзүлбөз көдүрүшкүнү
нүн болдурган.

Бистин улусуус дайындан кажа-
раан дүжүлүгү-биле үнгөн болгаш
угаан-сагыш талазы-биле улам бы-
жыккан. Коммунисттик партиянын
органнакчы ролю дайынга, бүгү
күштүгү-биле илэрзөн. Бис кажыг-
зында-даа артык күштүг апарган

бис: хурааленинсте — социалисттик
дем каттырылганын өт-бүлөз
болуп турар акы-хүмга чурттар.
Фашисттер Германияны ашкан тиле-
лгенин 20 чыл оон бөгүн бы-
жырапашкан, бистин планетависке
тайбын дээш хазылаар алар бис.
Октабрын чалап алышыкчылар
кадыг-дошкун тулушкунуңа
камгалап алган бистер ону кымдан-
да артык билип турар бис.

Кызыл шөлүңгө чок-калымын-
га кижилер доган. Эртен кайың
хоочун кижилериниң дайынчы
шаңалдары граниттен кылган ин-
дирлерде муң-муңу-биле чайынанал

турган. Хуламузашкын, чечектер—
бо-ла бүгү байырлалдыг чамыс аай
аялагынче кутулуп турган.

Найыскалдың фабрикаларың
болгаш заводтарың мурнакчы-
лары, колхозчулар, өртөндүр, чо-
гаачылар, чуртукчулар индирлерге
чоруп турган. Оларын хөй фашисттер
Германияны ашкан тилелгенин
боттарынын эрес-маадырлыг чоруп-
биле азы эрес-маадырлыг күш-ажы-
лы-биле белеткэн.

Индирде — хей-хей чурттарын
коммунисттериниң талаалары болгаш
чоруткан улустары, профвиедле-
ринин, хероженериниң, аныктар-
нын болгаш еске-даа хей-нити ор-
назаларынын аягыдакчылары,

социалисттик чурттардан, а ол ыш-
каш Франциядан, Англиядан, АКШ-
тан, еске-даа хей-хей күрөңгөрдөн
дайынчы ветеранары.

Дипломаттыг коруктуң кежигүн-
нери, ССРЭ-де даштыкы элчин
челериниң чамында шериг, шериг-
дала болгаш шериг-агаар атташелери
база-ла мында.

Мавзолейниң төп индиринде —
эштер Л. И. Брежнев, Г. И. Воро-
нов, А. П. Кирилленко, А. Н. Косыгин,
Б. Т. Мазуров, А. И. Микоян, Д. С.
Полянский, М. А. Суслов, Н. М.
Шверник, А. Л. Шеленин, В. В. Гри-
шин, П. Н. Демичев, Д. Ф. Ефимов,
Ю. В. Андропов, Б. Н. Пономарев,
А. М. Рудakov, Олар-биле кады со-
(Уланчызы 2-ги арында).

Кремльдин Съездилер ордузунга хүлээп алышыкын

СЭКП-ниң Төп Комитеди, ССРЭ-
ниң Дээди Совединиң Президиуму
болгаш ССРЭ-ниң чазга 1941—1945
чылдарда Ада-чурттуң Улуг дайы-
нынга совет улустуң тилелгенин
20 чылмы байырлалы-биле холбаш-
тыр хүлээп алышыкын майнын 9-
та Кремльдин Съездилер ордузунга
кылган.

Хулап алышыкын Коммунисттик
партиянын болгаш Совет чазактын
удуртукчулары, партиянын, күрү-
нени, ССРЭ-ниң төлөкчелерин аягы-
дакчылары, сурагыл шериг началь-
никтери, хоочун болышниктер, Совет
Эвилелиниң болгаш Социалисттик Күш-
ажыктын Маалымдары киришкен.

Гитлержи Германияны ашкан тиле-
лгенин 20 чыл оюун байырлалды
га кийжири-биле Москвада келген
даштык төлөөлөр, акы-хүмга комму-
нисттик болгаш аягычын партиялар-
нын талаалыктерин, ССРЭ-де дипло-
маттыг төлөөлөр чедиргелерин башты-
нары, совет болгаш даштыкы жор-
налистер, хүрээ-шажынын дээди
төлөөлөкчелери аалчыларын аразында
бар.

Хүлээп алышыкка келгеннере
СЭКП ТК-нын Бирги секретары Л. И.
Брежнев чүвө чугаалаан.

Бөгүн бистин шүптүвуска улуг
болгаш өөрүшкүлүг байырлал —
деп, ол чугаалаан. — 20 чыл му-
рунда төгүлүгү улуг тилелгени че-
дип алган бис. Герман фашизм чыл-
ча шалтырган болгаш чугаа чокка
дүжүп берген.

Гитлержилер-биле демиселдин кол
аар улууге оонашкан совет улус-
бистин алдарлыг армияныс тургу-
зуг, эрес чоруктуң болгаш маадыр-
лык чоруктуң өзүлү-ла кайгамчык-
тыг чоруп көргүскөн.

Совет улусу узун дөрт чылдарын
ниңинде тылга болгаш фронтуга
күжүн-даа, амы-тынын-даа харам-
намай, тилелгенин даргаанал тур-
ганнар. Ынчаарга олар тилелгенин,
олар бодунун Төрөөн чуртунун хо-
сталазын болгаш хамаарышпас чо-
руун камгалап алганын, социализм-
ниң чаалап алышыкчыларын камгалап

шыдааннар, кижилерге теге тилел-
генин чумадан олар камгалап ал-
ганын. Алдарыг оюну демиселдин
тура, нини демиселе бистин өнүк-
териниң болгаш эвилелчилериниң
эрстин дайынчыларынын дугайын, ан-
тифашисттик тура халымышкынын
маадырларын дугайын өөрүп чет-
тиришин болгаш хулапкел-биле
сактып турар бис! деп, эш Л. И.
Брежнев чугаалаан.

Дайын свелүндүн чээрби чыл дур-
гузуда бистин Төрөөн чуртуус
улуг орукту эрткин болгаш күчүлүг
социалисттик күрүне кылдыр, комму-
низм тургузуп турар чурт кылдыр
хуула берген.

Бис тайбын күш-ажыла бис. Ын-
чаа-даа делегейде шериг авантю-
ризмге ынак кижилер ам-даа бар
дээр дугайын утпайн турар бис.
Бистин Чепсектиң Күштеринисте да-
жыгга согушкун бээрине херек-
тиг бүгү-ле чүлдери бар дээрин,
база кым-на бистин кыжыгарымыс-
тын дээп болбас чоруну үрөксээр
болдуру, бистин тайбын күш-ажыла-
мысты үзериң орадажып болдуру, ол
эң-не кадыг-дошкун өжөөн негээшкы-
нын таваржып дээрин — бөгүн бис
Кызыл шөлгө көрдүс.

Совет Эвилелиниң Коммунисттик
партиянын Төп Комитетинин,
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Прези-
диумунун болгаш Совет чазактын
өмүңзөндөн Л. И. Брежнев бүгү
совет улуска, алдарыг дайынчылар-
га, даштыкы аалчыларга, фашизмни
чылаа шаварынын улуг хероже
бодунуң үзүн кириген — бүгү кижиле-
рге тилелгенин чээрби чымыс-
холбаштыр байыр чедирген болгаш
бүгү-ле кижилерге акы кадыкшылап,
ажыла чедирешкенин, улуг ас-
кежиниң күзүн.

Микрофонда ССРЭ-ниң Камгала-
ныш Министри, Совет Эвилелиниң Марш-
алы Р. Я. Малиновский.
Бөгүн Кремльдин Съездилер орду-
зунга бистин делегейде даш чыл-
гыл келгенин болушкунуңуң дугайы
бистин улусуус даш, партия-

мыс дээш, бистин алдарыг Чепсектиң
Күштеринист дээш өөрүшкү болгаш
чоргалар чокка чугаалаары берге
деп, министр чугаалаан.

Ада-чурттуң Улуг дайынны чээрби
чыл мурунда үр манаттыг болгаш
кадыг-дошкун тулушкунуңага
чедип алганын тилелге-биле доо-
зулган. Ол дайынга бистин улусуус
бодун маадыр улус кылдыр, күчтөн
улус кылдыр көргүскөн. Анаа—бистин
өөрүп четтиришкенин болгаш бистин
мөгөйишкенин.

Дайынны кадыг-дошкун хүне-
риде совет дайынчыларын эрес бо-
лаш тургузуп чорутуң, бистин шериг
начальниктериниң полководцуран
аргалыны бүгү делегей маадалап тур-
ган. Харын олар, дайынның хоочун
киржикчилери, совет дайынчыларын
чаа салгалы-биле кады бистин Кызыл
шөлгө болган парадка бистин Чеп-
сектиң Күштеринистин күчүзүн көр-
гүстүр.

Ада-чурттуң дайынның чылдарын,
да совет улус тилелгеге бистин
алдарыг Коммунисттик партиянын
удуртулгазы-биле, улуг Ленинниң
тургуну ада-биле чоруп турган.

Р. Я. Малиновский Совет Чепсек-
тиң Күштериниң хуула составынын
өмүңзөндөн Төрөөн Коммунисттик
партия болгаш оон коллективтиң
удуртулгазы дээш, оон дайынчы
штавы — Ленинниң Төп Комитет дээш,
совет Чепсектиң Күштер дугайында,
бистин улуг Төрөөн чуртуусун кам-
галаныр аргазын улам ыкай быжыг-
лаар дугайында мога чок сагыш
салып турар партия дээш, бистин кы-
зыгар чок бердигенин, бистин
коммунизмге баштап оран партия
дээш дашка көдүрүп.

Эштер Л. И. Брежнев биле Р. Я.
Малиновскийниң чугааларын чыла-
ганнар улуг кичээлге-биле ды

Ийиги арын

ТИИЛЕЛГЕ ХҮНҮН ТЫВАГА БАЙЫРЛААНЫ

БЫЗЫЛГА

Байырлардын митингизи

ДАГНЫҢ ЭРЕС ЭЗИРИ-ЛЕ!

Ондар Сүүр-оол шүүлген

УЛУГ ТИИЛЕЛГЕНИН 20 чымын — 1965 чылдың май 9-тун эртенки чактагы хуңуу чымык херелдери Ленин даяны кыраагында алдындагы дээр келери билек-ле, Кызыл өөрүшкүлүгү өтүп, байырлардын шынчы кире берген.

Маадырлар чонун өөрүшкүлүгү кызыл чок. Кызыл баага, Тийелгенин маржы чыгылаан, бистин Совет Төрүн чуртувустун хосталган, тамаарышпас чоруу дээр фашисттик эжелечилерин чыла шапкан чоттун дайынны маадырларынч аттарын алап, оларнын кезээ-мөңгөдө чонун салгы-сеткилге уттугдурбас маадырлар херектерин алды-аарзеп, байыр чедирин турар.

Арынарында өөрүшкү чайнаан чон хоорайнын кудумчуларын, парктын оруктарын дотган. Оларнын аразында — херектерин орденер, медалдар, наастаан, хамааты болгаш Ада-чурт дайыныннын.

тайбын күш-ажылдын маадырлары. Хундускунун 2 шак. Културанын болгаш дыштанымалын Гастелло аттыг пармында «Спартак» стадиону ажылчы чоннар долдур олурупкан. Фашисттик Германиянын Совет Эвилелинин тилкеленини 20 чыл оюнга тураскааткан байырлардын митинг. СЭКП Кызыл хоорай комитетинин бири секретары эш П. Т. Киселев митингини ажиткаш. «Кызыл тузук» эргеленини туугуларын коммунисттик күш-ажыл бригадалык бригадалары. Ада-чуртун Улут дайыннын киржикчилер эш С. Белоусовка сөс берген.

Дайыннын дошкун чылдарында немец эжелечилерин аспааан Совет Армиянын хостаан хай-хөй килеринин өөрүшкүлүгү алаан карактарынын чажын көргөн мен. Хуңуулар өртөгөн суурларын, хоорайларын бузууларын көргөн, оларнын катал чартып тургузар күш-ажылче ээрин четтикпей маан турган бис. Оон, бээр 20 чыл эртенки. Бо чылдарда бистин Төрүн чуртувустун таанымалын кылдыр чартыган. Волгада, Ангарада элестостан-паяларын оттары чайынанын, космос делеминче ракеталар, корабльдер ужул турар аларган. Бо бүгүн Ленинни партияга улурткан совет чон кылган. Ычангаш мен Коммунисттик партияга курал чедир мөңгөйп турар мен, чүге дээр о бистин чымыктыг келер үжө баштап чоруп орап, чүге дээр о кара-сагыштыг, калча дайын — фашисттик Германияга — улур дайынче совет чонун күчүлүгү армия кылдыр организастап шыдаан.

Бедүн чазыныч тайбын күш-ажылчы чоргаларын турар мен. Бөгүн америк агрессорлар Вьетнам Демократтик Республиканын тайбын чуртачылдарын бомбалап, бүгү кижилер талеттегини тайбын ижинге кыжыган турар. Агрессорлар билеп алзын, тайбын күш-ажылчы мен, чылаа-даа солдат мен. Ада-чуртун Улут дайыннын киржикчилери боттарынын маадырлар чоруктарын Төрүн чуртувун кыйгыры-биле аңа-даа каталат болур деп чүвени агрессорлар билеп алзын — деп, ол чутаалаан.

Ада-чуртун Улут дайыннын үзүнде совет кижилер найралын чангыс өг-бүдө дег быжыткаш, калдык-кандыг тергенин маадырлар, диним чоруктарын кылып турган, оларнын хосталгалыг тилелге дээр чүткүл боттанган, тайбын ажил-иштер маадырларын канчаар ажилдап турарын, бистин Төрүн чуртувустун ам кайы хире күчүлүгү апарганмын Кызыл хоорайнын шериг комиссария-дын ажилдакчымы онзалат айткан.

СЭКП Тыва обкомунун бири секретары С. К. Тока, ВЛКСМ Кызыл хоорай комитетинин бири секретары Д. Базаан олар ажылчы чоннарга байыр чедирип чүге чутаалаан. Д. АНАН-ООЛ.

Фашисттик Германияны тилкеленини 20 чымын улут байырларынга тураскааткан тыва хуреш майын 9-та Кызылдын културанын болгаш дыштанымалын Гастелло аттыг пармында «Спартак» стадионга эгелзэн. Хурешин, дурт-сини-биле бот-боттарыга дөмөй өвөс, мычылза-даа шулу богу хушур шой дег 64 мөге чирткелдир дөмөй үчүкенде, үрөк хөгжүн таалайыг уну оларга аян туз берген. Талыгтар беликте кылдыган ээрге дөмөй кылдыр дөмөйлөөр ээргин көргө чараш-даа, солун-даа. Оларнын аразында эш шилдик 32 мөге районнарда келтирилген.

Алдан дөрттүн иштине Чөөл-Хенчиктин, шымык мөгези Байыр-Белек, Токунун хоочун начыны 62 харлыг Самылык, Кызылдың мөгези, Май 1-де үжүр былашкан Дат-Кара, мычан шүлүп үнгөн Дамыл, Улут-Хемден Сүүр-оол болгаш республикада белек эвөс дүн өскө-даа кижилер бар. Күжүн, аргазып шенеп хурешип чорур анык мөгелер база эвөс эвөс. Оларны Лопсан-Чымыл, Адыг, Лопсан, Бөчөй-оол шыкаш хоочун мөге салыкчылар сорук кирип, эрес-чидип турган.

Хелелгенде адаа чик, херелдээр аргазы солун, туткада холу дымзыг мөге эрлер бири салгыны солун болдурган. Эрзин ортукмаш школанын башкымы Нурсат Артаанын чараш хурешин чымылган чон соуураш берген. Этин солдандан алган, ол алаангыр чан туралар, оон таварышкан мөгезини солданын баш шалдып үстү берип тургалган. Шааза Тывага суралыг турган аргазы Чамыканын огу Валентин Куулар база-ла алазын дөмөй мөгези болган. Бодунун ояан ол чини-биле катташ, аныгы дөмөй нуруй барган. Кызылдың күжүр дээр мөгези Байкара Карашай хоочун мөге Ондар Сүүр-оолга таварышкан. Чымылган колдуунда-ла Сүүр-оол дун талазында, Кызылдың Карашай-пайын дөмөй, «мөгезин майын калдырык дээр чүге болган, кызыл турган, аян бар шыкаш» дийип каап тургалган. Ычылза-даа Сүүр-оол мөгез алазын шыкымай, онаал үр болбай октап каапкан. Тес-Хемин мөгези Сагаачы биле Улут-Хемин мөгези Санчир Кертк-оол таварышкан тутчуп турда, сүртүл-ле турган. «Кажы черин кажы чедир» дээн-биле дөмөй-ле, оларнын буттарынын баскын черинде алыш оюу дег ал довурак өскөр чашап тургалган.

Токунун кырган мөгези Самылык-биле «Суклак» советтан келген он сес харлыг С. Саак, таварышкан. Урер хөгжүн ол үжө улам дымзыг берген. Хоочун мөге ур-даа турбай кекс херелдээр, онаанын кол аргазы билеп алган. Оон ол өрдүк берген, хелерин буттап алган. Хоочун мөгези кекс херелдээр анык эрлик бир бузун шыкыштап-каш адыралган. Тийелге Самылыктын. Ол салгыда хоочун мөгелер Монгуш Дөрт-оол, Алексей Кузак, Дмитрий Дамба-Даржаа боттарынын олап октамылаанар. Ооржик Дамыл биле Монгуш Дукар үр тузган. Дукар орта октаста-даа, мурнууда тургандаан дун немешенини, арга талазы-биле Дамылдан

тулак чогу. дарааында хурешке көскү черин ээлээр аргазын көргүскөн.

Ийги салгыда Кызылдың мөгелери Дат-Кара биле Кызыл-Кара-нын хуреш чиди демиселде эртен. Эззэн үр тутчуп келген, олар ийи-лөөн дүмкенин. Ычылза-даа Дат-Кара шала сонган дүмкени судалар ырактан эскербин барган. «Мөгелер ден» деп чарлаптарга көрүчүр аяа көшүрешпей, улут мөгези тилкелен кылдыр санап турган. Катал тузунган. Дат-Кара октаан. Кузак биле Дөрт-оол таварышкан, кезек каа дитишпей, дескини

дүргөн. Спортчу демиселден эч чидилген, эч көрүшүгү, солун чери бо. Мөгелер калдыг-даа арганы ажилдап, бирде эскерип ап, бирде салгыны, серемчелдиг тутчуп турганар. Мурнуу чан шыкаш, Сүүр-оолдун бир холу Дамылдын бууду-дан ажаа, салбайна барган. Дамыл бузун хостан алыр дээр ораалдаш-даа. Сүүр-оол оон чан алынарбаан. Мурнуу чылдарда каш улаа бири черин ал чоран хоочун мөге Сүүр-оол шүүлген. Дамыл үжүр былашкан, 64 мөгези демиселден мөгези тилкелен доогулаан. Сөөлүгү 8 мөгези өртөгөн белектер болгаш республиканын спорт чөвүленини дүмдөп бижиктери-биле шаанна.

Хурештин белекелден болгаш эргитеринде ээзи организаст чок четес чурдуп тургалган. Чүл дини, судаларын талзындан чедир көрбей тургандаан хурешке маргалдаалыг айттылар уулу турган. Кымын октаанын, кымын октаанын микрофонга четче чаралайын тургандаан ыракта олурган көрүчүлөр мөгелерин танымайн баргалар. Ычангаш ужуру билдирсе болганда хуреш солун эвөс шыкаш сагындар. Октаан мөге октакан мөгези тургускаш, боралкан дооруаи ашты тузуп, долганар буулаш демит үер туруну сагылаш турган. Ол шыкаш өскө-даа четкестер бар.

Чурукта: шүүлген болгаш ужуу былашкан ий мөге сөөлү салгыда. Фото: А. Содунамны.

бүтө таварышкан. Сүүр-оол Кузаккаалды бодуче шөлөт, буттан алган. Оон кол аргазы ол. Капка дег дымзыг хол бутту кайнаар-даа кыпчыктырбайн барган. Кузаккаал арга херелдээр хамаач чок бузун хостан ап четтиккен. Дамылдын ол бузу Бүрбүтүн кажымыга дегген соонда, ол дүпкүрүлгү берген.

Ондар Сүүр-оол биле Ооржик Дамыл — алдан дөрттүн аразында шүлүп үнгөн о. Ийи мөгези кайызын калдыг дээр. Чогу оогу октаар дээрин кыи-даа баш удуру чутаалап мылаан турган. Сөөлүгү ийи мөгези дөрт салгыч салып үн-дүргөн.

Хурештин белекелден болгаш эргитеринде ээзи организаст чок четес чурдуп тургалган. Чүл дини, судаларын талзындан чедир көрбей тургандаан хурешке маргалдаалыг айттылар уулу турган. Кымын октаанын, кымын октаанын микрофонга четче чаралайын тургандаан ыракта олурган көрүчүлөр мөгелерин танымайн баргалар. Ычангаш ужуру билдирсе болганда хуреш солун эвөс шыкаш сагындар. Октаан мөге октакан мөгези тургускаш, боралкан дооруаи ашты тузуп, долганар буулаш демит үер туруну сагылаш турган. Ол шыкаш өскө-даа четкестер бар.

Чурукта: шүүлген болгаш ужуу былашкан ий мөге сөөлү салгыда. Фото: А. Содунамны.

Чурукта: шүүлген болгаш ужуу былашкан ий мөге сөөлү салгыда. Фото: А. Содунамны.

БАЛЫЧЫГА СУМЕ

ОЛЧАҢ ЧЫДЫВАЗЫН

Чамдыкта өштүг чүве-биле дөмөй болуулар: салгы хуңуу бадыр балыктап хуңуу, кезээ-кезээ чаншп кээрине, эргентин олчан чымыксай берген болур. Ам канчаарлы? Бистин республиканын хуңуу ийги, килин-не чымык шаг эгелзег берген болгай.

Мычылза-даа чамлык аргалар бар. Араатан балыкты, чижээ-лээр, шортанын дикжи, сүт дүвүтте, аргалыг-ла болза терен черге «өртөп» каап болур. Ону кылдыра, балыктын алдын эриин оварыччалыг үтүп алыр. Кыдыра утчаа, чеге сөктүрүпүт халаа! «Аргачы» кылдыр алындыаа чинге сынырган демир

сөөн дарый, ийги ээлзээ эгелзэн. Старта он бир чыл школаларынын болгаш ортумах өөредилге черлерин чымын командалары. Олар 4 километр ажыг хемчээлдег черин баа он бир этаптыг кылдыр чаржып эртерлер.

Этаптар аразында чиди демисел-даа эгелзэн. Манялар чер узуу, күштү камаар. Оон кижилеруу кык билер. Эззэн каш минутаалар эртип, чиди демисел үрүкчүлөр соонда, ийги ээлзег шиптирлэг сөөлүгү атамдыда келген. № 11 школанын күш-културжуу Ремнева эстафетаны эжи Шипуновка даяныткан. Ол кымга-даа четтирбей финишке келген. Чарыштын киржикчилери оон соондан улажып-ла келгенер. Түңкелде бири черин № 11, ийгины № 3 школанын, үшкүнү кээзэ ажил-агыл техникумуну командалары алганар. № 11 школанын командаларынын киржикчилерин Ремнева, Шипунов, Гурбь, Чинчулза, Лебедва, Буларва, Куларна олар эки белекелденин көргүскөппер.

Ушкуну ээлзеге хоорайнын күш-культура коллективтеринин командалары кирген. Бо сөөлү ээлзег организастыг байдалга эркен. Финишке бир дугаарында Н шериг кезээни спортчуу келген. Оон соон дарый ол-ла командалык кижилери улашкан. Дайынчыларын соонда Кызылда башкы институтунун студентилери. Муриал келгенерини аразында шиптирлэг спортчулар Г. Канзев, В. Бахлыкова база эскерлер-даа бар. Ычангаш бири черин Н шериг кезээни, ийги, үшкү черлерин башкы институтуну командалары алгылаан.

Эстафета доогулаан. Балыкты аайы-биле тилекчи болуулаан № 1, 11 школанын, Н шериг кезээни командаларына «Тыванын аныктары» солунун шилчир кубоктарын болгаш тускай дипломнары тывыскаан. Бо эстафетага хей командаларын кириштирген № 2 школанын редикцияны шилчир кубогу-биле база шаанна. Мөргүлдээг эч экн түңкелде көргүскөн 30 күш-культуруга хундүлүг бижиктерин тывыскаалаан.

К. САТ.

РАЙОННАРГА

САРЫГ-СЕП. Топ шөлге май 9-та хей кижилер чымылган. Дайынга өлген маадырларга тураскаалдыг дөмөй салырын митингизини чонун келген ол. Чымылганар аяа, чечектер салган.

ТУРАН. Хоорайнын кудумчулары ол хун кезээниин турган. Маадырларын өлүм чок чоруун демселеп митинг база болган. Ол хун респол-

ребсоюз АТК-зын футболистери Туралын чымыл командалык-биле ойналган. Школаларын чик атла-каа талазы-биле маргалдаан эгелзэн.

Районкун кээзэ ажил-ишчилери ол хунун күш-ажылчы бедик көрүтүп-биле демселеп эрттирген. «Тийелге» колхозтун тракторун Дамба Кызыл-оол, үзенин чажыкчылары Артаан

Багай-оол, Сазак Бөкөш-оол бедик көдүрүшкүн-биле ажилдаан, хунде 32 гектар шөлге тараа чаштыр норманын 48 гектарга чедирген. Метанализатор Сергей Астан-оол аргарад мурунку оодуругу ээлзэн.

«Искра» колхозтун тракторизм Фелор Сутороковтун аргарад ээлзег норманын ырактан, ажыр күстектен. Сөөлүгү беш хоңутун түңкелди үндүргөн, Анатолий Федоренковтун бригаданын колхоз баштаар черин болгаш партбюроун шилчир кызыл тузун тывыскаан.

ШАГААН-АРЫГ. Май 8-те клубка болган байырлыг хуралга дайыннын киржикчилерини хундээл бижиктерин база өртөгөн белектерин тывыскаан. Байырал хундээл болган күш-культуруга чыскаалды фронтчулар баштап алган эркен. 32 мөге ста-

дионга хурешкен. «УТКА 25 чымын» советтоса комсомол комитетинин секретары Биче-оол Монгул-оол аңаа шүүлген. Школаларынын спартакиз-даа солун болган. Чон массалыг дыштанымалы организастаан.

Эрес-дидим чоруу дээш

Тийелгенин 20 чымын боду-аанда Совет Эвилелин Маадырларын Артемьянович Бухтуевин өөрүнч орданын Кызылдың № 1 школанын тураскаалдыг бижиктерин ажиткан. Аяа тураскаалдыг митингини СЭКП Кызыл хоорай комитетинин секретары, эш В. Б. Добрыньков ажиткаш, ол школанын өөредилге эрелечилзи В. А. Гребневага сөс берген.

Улут тийелге дээр тулчуп турган өскө-даа маадырлар шыкаш, Михаил Артемьянович кижинин тураскаалдыг дээр күжүн эи-не бузуралды-биле көргүскөн. Ленинни партиянын кижинини каагай шынарлар эи-не долдуз-биле илээрзэ. Ам бистер оон тураскаалын сактып тура, Төрүн чуртувуска ол шыкаш бараан боорун бодар бис, ол дег

шудуругу өөрөнч бис — деп, ол чутаалаан.

Митингте школанын дооңкууу Райса Саваткова, ажилчы чоннар дөмөй турары Кызыл хоорай Советини күүсөөнүкү дарагынын оралакчымы эш М. И. Попова база чүве чутаалаан.

Ооржик Байырдалдыг чачылаан берген. Чымылганар Маадырын тураскаалын бузулап турган. Боралдыг аяк өңүг бичежес самбырада алдыналчак үжүктөр-биле мычпа деп бижзэн.

«Бо школага 1939—1941-чылдарда Совет Эвилелин Маадыр Михаил Артемьянович БУХТУЕВ өөрөнч турган. Чурукта: тураскаалдыг бижидилгени ажилдып турары.

Дүңдүүдө хир-даа чок аяк хүн. «Тыванын аныктары» солунун чачыл болган чымыл-ла эрттирер чадаг чарыш эстафетанын эгелзээр шагы чокушулап орган. Эстафетанын киржикчилерин чылдыр чери СЭКП Тыва обкомунун болгаш Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүленин бажынынын мурнууда шөлге спортчу чик хелерин күш-культурулар бөдүк-бөдү-биле чыгып кээп турган. Бо чачыл болган маргалдаа 17 чыл улаштыр эртип турары бо-дур. Улазын хоорайнын сес чыл, ортумах школаларынын болгаш ортумах өөредилге черлеринин, физкультура коллективтеринин спортчу алдарын камгалаан 57 шилдик командалар чыгып келген. Моон мурнууда кажан-даа мыч хей командалар эстафетага киришпез. Ыдыг болбас-даа аргажок — эстафетаны бо чымын фашисттик Германияны тилкеленини 20 чыл оюнга тураскааткан болгай.

Эстафетанын киржикчилери коман-да аайы-биле тус-тус спортчу туттарып туткаш чыскаалыккан. Маргалдаанын кол судазы эш Лебедва «Тыванын аныктары» солунун редактору В. Шарванге рапортуун берген соонда, эстафетанын киржикчилерини ол байыр чедирип чүве чутаалаан. Оон сөөлүдө, күш-культуруга ол-ла чыскаалы-биле үрөк хөгжүмге үлетирип алгаш, чачыс аай марш-биле марш-даанын эгелзээр чери — дыштанымалын болгаш культуранын Гастелло аттыг пармынын кирер ажинын мурнууда шөлге чедип келген. Оон командаларын киржикчилерин тус-тус

турар черлеринче тарадып эгелзед. Маргалдааны көөрү-биле сонугурап келген кижилер чоңуг хей.

Чарыштын бири ээлзээ сес чыл школаларын командалары ажиткаш. Ийгины-биле 4 километр хемчээлдег черин ол бир кекселе чарган. Кызыл ракетанын кызыл олу дээрже айттып үнгөн. Чарыштын бири эгелзээ эгелзэн. Кайы командала алыр ирг! Көрүчүлери болалы-ла ол. Та кайызы тилээр чүве, баш удур кийи тодаралды билер боор, анык спортчуларын кайызын эки, кайызын багай дээрл; оларнын кижилеруу бот-боттарына аштырбас, хамаарышкан коллективтеринин спортчу ат-алдарын камгалаар деп чангыс күзөл-соруука хаара туттурган болгай. Ыдыг болганда, дөмөй-ле кайы бирээни аямыла тилээр ужурулуг. Чымылганар бирде спортчуларын келер уунче, бирде шагине көрүп каап турганар.

— Ээпти, өскөл олур! — деп аңаа турганарын бирээни кудумчуну куду аламы холу-биле айттышаан чутаалаан.

— Ой, шипал-ла, бирээниге мышты тутуу каалты.

— Соонда бирээни ызыртыр манчал ор. Кайы школанын иргт?

— № 11 школанын-дыр.

— № 1 школанын мурнапты, четтирер-даа үр чок.

Харээди 1 деп демселеп, уруг бир дугаарында манчал келди. Ол № 1 школанын өөрөнчизи Хаба-

КАШПАГАЙЛАР МУРНАП КЕЛГЕН

роза болду. Оон соондан ол-ла школадан Хуторова, Осипова болгаш өскө-даа школаларын өөрөнччилери уруу-суурук маңапыл келди-дилер. Мурнап келгенерин эш-өөрү оон-моон углей-ле бердилер. Олар-

нын арын-шырайынын өөрүшкүлүгү, омак-сөргөз кижилер көргөш мага-даар. Түңкел өөрүнүгү болган: бири черде № 1, ийги черин № 11, а-ушкуну № 9 школа алганар. Чарыштын бири ээлзээ төнгөн

Чурукта: № 11 школанын командалы сөөлү этапта. Фото: А. СОДУНАМНЫ.

Чурукта: № 11 школанын командалы сөөлү этапта. Фото: А. СОДУНАМНЫ.

Чурукта: № 11 школанын командалы сөөлү этапта. Фото: А. СОДУНАМНЫ.

Чурукта: № 11 школанын командалы сөөлү этапта. Фото: А. СОДУНАМНЫ.

Чурукта: № 11 школанын командалы сөөлү этапта. Фото: А. СОДУНАМНЫ.